

Број
20
пара

БАЛКАНСКИ РАТ

Број
30
филира

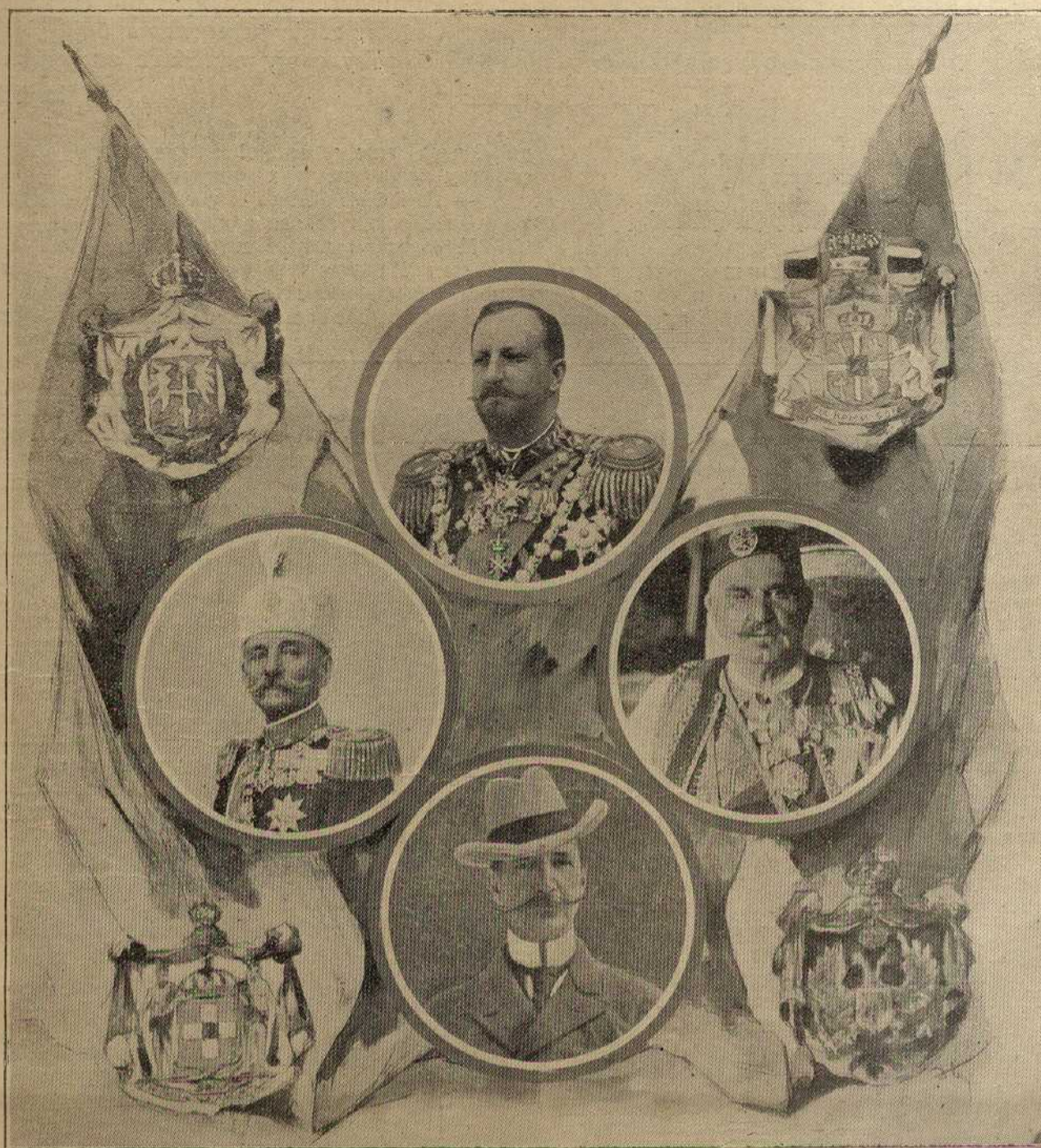
УРЕДНИШТВО:
Краља Милана ул. бр. 2. ТЕРАЗИЈЕ

У СЛИЦИ И РЕЧИ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК
ДУШАН МИЛ ШИЈАЧКИ

Излази сваке недеље. Ванредно по потреби. — Претплата тромесечно два динара.

БАЛКАНСКИ САВЕЗ

Краљ Петар I. Краљ Фердинанд I. Краљ Никола I.
 † Краљ Ђорђе I.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

НАШЕМ СЕЉАКУ

Оставио си мотику и рало,
И равне њиве, без бразде и плода,
Вођњаке, наше и кућицу белу,
И своје миле, породицу целу, —
И пошао си, кô син славног рода,
С пушком у руци тамо, где те звало
Поцриште старих битки и мегдана
И пале сени тужног Видов-дана.

С песмом си увек ти јурио свуда,
И крвљу својом залевао груду
Предака својих с жељом: да сви буду
Слободни, и да наш оро и туда
Рашири крила. ; и као и пређе
Крвљу си својом омеђио међе
Наше, и браћи раскинуо узе

Ваљево

Ропске, и здерô покров црн и тучан,
Под којим много живео је лета
Наш народ, јадно, одвојен од света,
У тами ума и левађу сузе...
У мртве душе и у живот мучан
Ужего си светли пламен нове ере:
Слободу, живот надања и вере...

* * *

И кад се сврши бој и доба ратно,
У место пушке ти ћеш узет' рало,
И као негда, задовољан с мало
Радићеш... време вратиће се златно:
Себе и своје челичићеш бојем,
И срећу своју залевати зпојем!...

Јов. Ј. Бабић

На Младом Нагоричану

Критичан тренутак битке по опису једног учесника.

Зна се о крајњем резултату наших битака и о напредовању наше храбре војске, али се и не слуги о најтежим тренутцима, које су претурили преко главе учесници ове битке. Могло би се погрешно помислити, да је узрок наших победа — рђав квалитет турских трупа, многи и не сањају колико је храбрости и безумља код тих азијатских фанатика!

Овај кратак опис одсудних тренутака Нагоричке битке можда ће у неколико преставити вртлог и хаос у тренутку кад се решава питање о победи и поразу. Између победе и пораза мање је од једног корака, и ако су између њихових последица читаве империје. Готово се никад не може знати да ли ће последњи напори бити таласи плимѐ или осеке наше моћи и наше судбине.

Око 4 часа после подне наређено је, да наш трећи батаљон седмога пука заузме крајни левокрилни вис, где је већ била једна (трећа) чета из нашег батаљона и чета комита. У пролазу поред треће чете рекоше нам војници те чете да не излазимо испред ивице, јер су Турци још далеко, а артиљеријска је ватра веома јака. Био сам у близини кад дођоше командири Стојадиновић, пушећи цигару, и Ђукић, са револвером у руци, без шињела и без сабље.

И ако беше јака грмљавина турских топова ипак лепо чух кад командант Глишић рече:

— Господо, овај положај морамо одржати по цену наших живота. Останте на вашим местима и предузмите мере да се што упорније одржимо.

Командири га поздравише и пођоше својим четима.
— Здраво Свето, добаци весело Ђукић Стојадино-

вићу, пази, држ се добро! и отрча својој чети, праћен фијуком непријатељских куршума.

— Гле! гле! помислих у себи, мора бити да није тако опасно кад се ови задиркују.

Мало затим дође и мајор Николајевић, а за њим и капетан Милисав Недељковић. Обојица равнодушни на фијук непријатељских зрна.

Борба се све више развијала на нашем левом крилу

Од времена на време трештале су гранате и шрапнели око нас, а ускоро почеше звиждати и пушчани метци што значи, да се турска пешадија приближава.

У први сумрак чула се страховита пушчана паљба на крајњем левом крилу: затим се чуше и узвици. На мах се све утиша, а мало после опет отпоче још жешћа и силнија пуцњава Шрапнели турски почеше наново трештати око нас.

До нас су допирали гласови: да су Турци

одбијени за тим, да се наши повлаче. Војници су се гомилали на коси где бесмо ми. Митраљеско одељење беше спремно да одбије Турке, ако би наши предњи редови попустили.

Мрак беше већ пао и пуцњава и ларма на мало не ослабише. — нарочито на левом крилу.

Одједном чусмо да је командант пука погинуо. Одмах затим пронесе се глас, да су сви команданти батаљона — и сви официри изгинули.

Наста општа пометња и забуна. Паника беше већ ту. Једни трче по положају, други тумарају као сулуди. Сви се довикују и лармају. На све стране пуцају.

— Не пуцај, ми смо Срби, вичу из мрака једни.

— Турци нас заобилазе, деру се други и јуре као помамни. Видех једног капетана, где без капе, са револвером у руци, блудећи погледом оде у мрак, вичући Глишића, Ристића — —

Старосрбијанци, комите, војници, и по који резервни официр — све се то витла по положају, не распозна-

Српска пешадија у рову.

јући се у мраку и нераздевајући се у општем метежу и галами. Нерви су били напрегнути до крајње еластичности. У уму је било нешто нејасно и чудно.

Кад је наступио највећи хаос, искрсну од једном капетан Ђукић пред нашу групу, која је већ почела одступати.

— Војници, виче капетан, не бојте се! Шта сте се збунили! Код нас је неред, али је код Турака, још горе. Турци су одбијени; оставили су нам четир топа и ми смо победиоци. Не пуцајте и не лармајте, да не примете Турци наш неред и да се не врате. Нису сви официри изгинули. Слушајте ове официре, који су живи. Хоћете ли?

— Хоћемо! заори се са свих страна Појединци плачу што виде ма једног официра. Повратисмо се мало.

Пођосмо за капетаном ка једној огради од камена. У пулу нам се придружише и други војници. Одједном дотрча један брадат официр и ухвативши капетана за рукав поче га вући и викати:

— Да видите, господине капетане, турска нас коњица заобилази.

Њих двојица одоше иза ограде а и ја пођох за њима. Испред сградезауставише се.

— Ено их! објашњава брадати официр показујући руком у мрак.

И доиста, на стотину метара и спред нас беше нешто густо и страшно лелујало.

Капетан посматраше неколико тренутака па ће рећи:

— Манте се људи, то је шушњар. Каква коњица ноћу! Ајдмо натраг и ви ћете г. потпоручнике уредити ове људе и бранити се иза ове ограде. Ископајте и ровове, јер ћемо ту преноћити. Јесам ли сигуран у вас?

— Немајте бриге, г. капетане, ја ћу остати овде. одговори официр.

Капетан пође даље, а нас тројица пођосмо за њим. На турској страни чују се трубе на све стране. Ово нас забрину јако.

На неколико корака одатле, сретосмо једну групу војника. Видећи нас и капетана, сви у глас повикаше:

— Ево, заробили смо једног турског официра, и изведоше га пред нас.

Капетан га обасја електричном лампицом и видесмо доиста, једног лепог турског официра.

— Qu' est — се que ça, monsieur... отпоче капетан питати на француском тог официра, свакако је хтео знати, шта значи она писка турских труба по ноћи.

Не знам шта му је одговорио тај турски официр, кога капетан љубазно упути уназад, али се приметила ужурбаност и узбуђење код капетана. Нема сумње, Турци ће нас напасти ускоро.

Људе је требало умирити и повратити себи пре него што нас Турци нападну. То је било очевидно. Ко се пре уреди и окуражи биће победиоц

Пођосмо брже дуж положаја и дођосмо код једне повеће чете. Ту беху капетан Војин Поповић и Бора Ристић. Још су уређивали војнике и још дрека беше велика код њих.

— Јунаци! викну им капетан Ђукић; немојте лармати. Турци се спремају за ноћни напад. Ми смо их одбили данас, па ћемо их одбити и ноћас. Небојте се. Са вама су два најхрабрија официра. Слушајте њих и останите овде, а ја ћу и остале довести ако буде требало. Уредите се што пре и укопајте се ту.

На сто педесет корака у напред видела се црна пруга, за коју нам рекоше, да је то турски шанец. Три топа беху растурени ту у близини, а један топ су баш тад вукли војници још даље у назад.

Капетан нареди, да се тај топ догура до заставе, на сред положаја а ми се упутисмо даље са капетаном.

Пуцњава још трајаше.

У лево и назад иза ове групе нађосмо потпоручика Драгољуба Михајловића са његовом четом, која беше скупљена од лутајућих војника по положају. Капетан га похвали и рече му, да се ту уреди и утврди.

— Добро је, добаци му капетан ено види топове, — што су нам оставили Турци!

Кад се одвојисмо од те чете наиђосмо на тело команданта Глишића. Лежао је окренут лицем земљи.

— Славни човече! рече капетан и саже се над њим. Опрости што те још

На крвавом разбојишту

Живи пролазе крај мртвих.

нисмо склонили.

Ми смо јецали.

Мало даље спазисмо једну гомилицу војника, окупљену око некога. Приђемо ближе и видимо мајора Воју Николајевића.

— Како вам је, господина мајоре, упита капетан. Мајор је ћутао и само га је гледао.

— Јесте ли ви из његова батаљона, обрати се капетан војницима.

— Јесмо, одговорише војницима погружени.

— Е, добро, однесите мајора одмах одавде, јер се Турци спремају да нас нападну.

На то саопштење војници готово трчајући однесоше на рукама мајора.

Одатле пођосмо још дубље у назад, где беше велика гомила војника надвикујући се узајамно.

— Равњај се! виче поручник Лебл, чији глас још издаље познасмо.

— Шта је то? господин Лебл, упита га капетан прилазећи, ко не ућути убите га одмах!

(Наставиће се.)

Наша артиљерија

— Сличица са бојног поља —

Битка је била у највећем жеку. Пешадија је неколико пута наваљивала да освоји на јуриш непријатељске положаје али без успеха. Мртва тела њихова покривала су цело велико растојање између једних и других. Ровита земља оних њива беше орашена крвљу толиких стотина војника рањених и изгинулих од непријатељских куршума.

Ми смо били у потпори. Око 3 часа по подне командант пука сав узбуђен нареди наступање. Пођосмо у водним колонама. Једва да смо прешли 50 корака, па се нађосмо очи у очи с нашим војницима који су одступали. Ми их вратисмо назад и они ће сад по пети пут да прелазе преко истог поља смрти. Пред нама пуцла равница с поступним нагибом, а према нама непријатељски положаји на вису од неких 75 метара над реком. Били смо до три километра далеко од непријатеља, који је непрекидно проламао небеса својом грмљавином и бојну линију обасипао страховитом ватром.

Чудновато како бију Турци! Чудновато, јер на та три километра растојања ни трна, ни жбуна, ни камичка, где бисмо могли на месту заклонити главу! Пакао, са свима мукама својим, отворио се пред нама. Боже, благоволити оружје наше и поткрепи наше снаге да пређемо тај пакао.

Још неразвијени у лапац, изложени непријатељским гранатама које су се над нама распрскивале — тачно над нама, јер су Турци били раније измерили одстојање до те тачке. Настаде забуна у нашим редовима. Напред? или Назад? или у страну? Али напред око нас земља је дрхтала, гранате су је браздиле! Одмах се уздигосе гомиле земље, као пластови, који су обвијали наше другове и пресељавали их у вечни живот. Ту је изгинуло педесет људи, и више.

Мир праху њиховом!

Из ове паклене тутњаве, из овог огња за нас је био само један излаз — Напред! Прешав још 50 корака, нашли смо се ван домаћаја непријатељске артиљерије. Ова је на стотину пута покушавала да промени мету и да нас гони, али није успела. Њене гранате шистале су виша наших глава, шрапнели су се високо распрскивале, не носећи никакве штете нашем ланцу, који је наступао. Турци су имали само једно за циљ — да пуцају. И пуцали су, не водећи рачуна о афекту свога пуцања. У свима сукобима они нарочито полажу на то — само да пуцају, и то што више.

Распрскавање њихових граната и шрапнела, које нас је забављало у том тренутку непогодака, учини те

се наши људи осоколише. Ишли су брзо напред преко мртвих лешева и рањеника, који су јечали. Када смо једном полегли поче нас обасипати турска пешачка ватра. Може бити да нас је и пре тога обасипала истом јачином, али ми, у кретању, нисмо је ни осетили. Ту ми један куршум направио рупу у ранцу, друга два у шињелу, а трећи, залутао, попрскао ме блатом по челу, ударив у мокру земљу испред мене.

Још 25 минути, па зађосмо под саме непријатељске положаје Ту, под висом, нашли смо добар заклон од непријатељских куршума. Што се, пак, тиче њихове артиљерије, о њој не вреди ни да говорим, јер је она и даље пуцала на мртве, што су остали иза нас.

Пред нама су на вису три непријатељска положаја — ровови. До њих је било још око 250 метара.

Наша артиљерија ћути. Заћутала је од 11. часова пре подне.

Под брдом нисмо у опасности, али смо врло неспокојни. Ако пођемо на јуриш, мучно да ће мо стићи до турских положаја, јер при наступању уз брдо утвр-

ђени непријатељ проредиће наше редове најмање на половину. 250 метара — то није ништа, но са толико војника јуриш неће успети и многа ће се мајка у црно звити. Да се вратимо назад, — ни то не иде. Да стојимо овде где смо, — то није поносно. А Турци непрекидно пуцају и потресају ваздух топовским и пушчаним зрнима.

Зар је нашем батаљону суђебно, да му овде буде гроб?

Ох, да. Ето, гром иза нас. Наша артиљерија почиње да дејствује. Прво

зрно — пало је испред нас. Друго — тачно у централни ров непријатељски. Треће... пето... десето — све у ров... Турци се ускомешаше. У леви ров падају гранате; у десни — тако исто. Више од сто зрна за час и половина их је пало посред њихових ровова. У непријатељским редовима, наста забуна, хаос, почеше бегати у неред.

„Ура!“ проломи ваздух и чили наши војници јурнуше на непријатељске положаје. Артиљерија нам је баш на време притекла у помоћ. Задаћа која је мало час била неразрешива, сада се о час решила.

Непријатељски шанчеви беху заузети, а на нас не би избачена ни једна пушка при наступању од подножја па до висова, јер је наша артиљерија запушила хиљаде грлића турских пушака, које су пуцале из њихових ровова.

И дадоше се у бегство! Без ранца, без пушке, без шињела, без обуће...

— Сунце бацаше своје последње зраке иза виса, где је била наша артиљерија, која је тога дана гађала правом уметничком тачношћу и која нам тачно на вре-

Уништене и напуштене турске батеријске позиције.

ме притекла у помоћ... Руменило сунца на заходу стапало се с паром црвене крви, која је текла из рана толиких изгнулих, тога дана, мученика за ослобођење роба!

Не бесмо одмакли ни 40 корака од турских ровова истоку, а турски топови, готово испред нас самих, исплазише последњи пут своје огњене језике, и њихове гранате прохујаше далеко више нас и одоше тамо негде ка селу, где смо били пре два и по часа. Турски артиљерци беху заборавили, да ми више нисмо тамо, него да смо им, тако рећи, пред самим носом...

Па и они окреташе пете, заборављајући на заклетву да ће погинути а бежати неће.

Ту су нам оставили много топова, који су тада гробно ћутали и спокојно се издували. У непријатељским се рукама спокојније издувава, него у својим које не знају да њима управљају.

Тога дана окушали смо пријатно осећање победника. Непријатељски ровови, стотина мртвих у њима и заплени топови били су наши сведоци јунаштва нашег пешака.

Али... наша победа тога дана, беше управо победа наше артиљерије.

Кумановски Катанић

— Остварена жеља једног нашег јунака. —

Било је то 17. октобра. Тога дана били су одредски маневри у околини Београда. Баш за време критике маневарског рада командант дунавске дивизије, пуковник Божановић добио је хитно писмо из министарства војног. Писмо је било означено са три црвене штрихле, значи врло хигно, а свакако врло важно, јер се тих дана већ предосећало оно што је после наступило.

Божановић отвори прочита писмо и са свим хладно доврши критику саопштењем, да је Краљ наредио општу мобилизацију целокупне убојне снаге Србије.

Официре је то саопштење силно обрадовало. Они су знали, шта после мобилизације долази и томе су се веселили, јер рат за њих значи смрт, ал' и славу.

Официри су добили слободу, да иду кућама, да допуне своју ратну спрему, а пукове су у касарне повели по један млађи официр. Осамнаести пук повео је са маневарског терена један млади капетан друге класе за кога тада сем другова и ужег круга пријатеља није нико знао ни да постоји.

У повратку, пролазећи поред седмог пука, тај капетан приђе једном свом старијем другу, који је водио седми пук, и пун усхићења му рече:

— Е, Свето, сад нам не остаје ништа друго но да будемо — Катанићи.

Неколико дана после тога на Младом Нагоричану један млади капетан борио се као лав и храброшћу, која је ишла до безумља, задвинуо је и другове и војнике и главни штаб, који је са једног виса био сведок ретког хероизма, што га је показао овај млади официр.

И тога за историју српске војске и српских ратних успеха значајнога дана, 10 октобра, јунак са Нешкова Виса капетан Катанић добио је достојна друга у — капетану Љугомиру Ђорђевићу, ономе што 17. септембра рече једном своје другу:

— Сад нам не остаје ништа друго но да будемо — Катанићи

Катанић и Љугомир остаће понос и част српске војске докле тече последњег Србина.

Наши четници

Војвода Дуле-Душан Димитријевић

Један од најскромнијих и најидеалнијих старих четника, који се никад није тискао тамо где му није место, а који је у првим редовима увек био први у крвавом окршају јесте симпатични војвода Дуле, Душан Димитријевић, судски писар. Од почетка четничке акције он је узео жива учешћа у четничком покрету и својом храброшћу и другим ратничким врлинама он се међу друговима истицао а сви су га волели са широка племенита његова срца и дубоке српске душе. Према непријатељу у боју знао је бити без срца и без милосрђа, а у миру то вам је човек, који би и душу дао другу своје. И за то га сви четници воле и за њега би вазда скочили у ватру и воду. Па ипак му у мал не би суђено да погине не од душманске но од другарске, србинске руке. Војвода Дуле учествовао је у безброј бојева, што су их наше чете водиле са Турцима и другим, и ако се увек истицао у прве редове, никад није ни рањен. У крвавој кумановској битци био је са осталим комитама на левом крилу тамо где се крв нештедимице лила, па и из тога крвавог окршаја изишао је жив и здрав. Од Куманова је са војводом Вуком продирао напред као предходница прве армије и допро чак до Елбасана. Војвода Дуле је са својом четом први ушао у Елбасан и у њему прокламовао власт Краљевине Србије. Он је био први председник општине ослобођеног Елбасана. Све што му је дато за задатак и у рату и у миру Војвода Дуле, који је и резервни официр, извршио је на потпуно задовољство својих старешина. Последње време одмарао се од тешких ратних штрапаца у Велесу. И ту у мал није платио главом од братске руке. Један подивљали наш четник из нечистих побуда дигао је издајничку руку да убије војводу Вука. Дуле се ту десио и спасао Вука, али је сам допаноу једне смртоносне ране. И ако је у почетку било мало наде, да ће тешку рану преболети, данас му је већ знатно боље и нема бојазни за његов живот, који нам је још потребан, јер наши национални задаци нису још свршени.

Танкосића чета на Васиљевцу

— Од четника Сточанина —

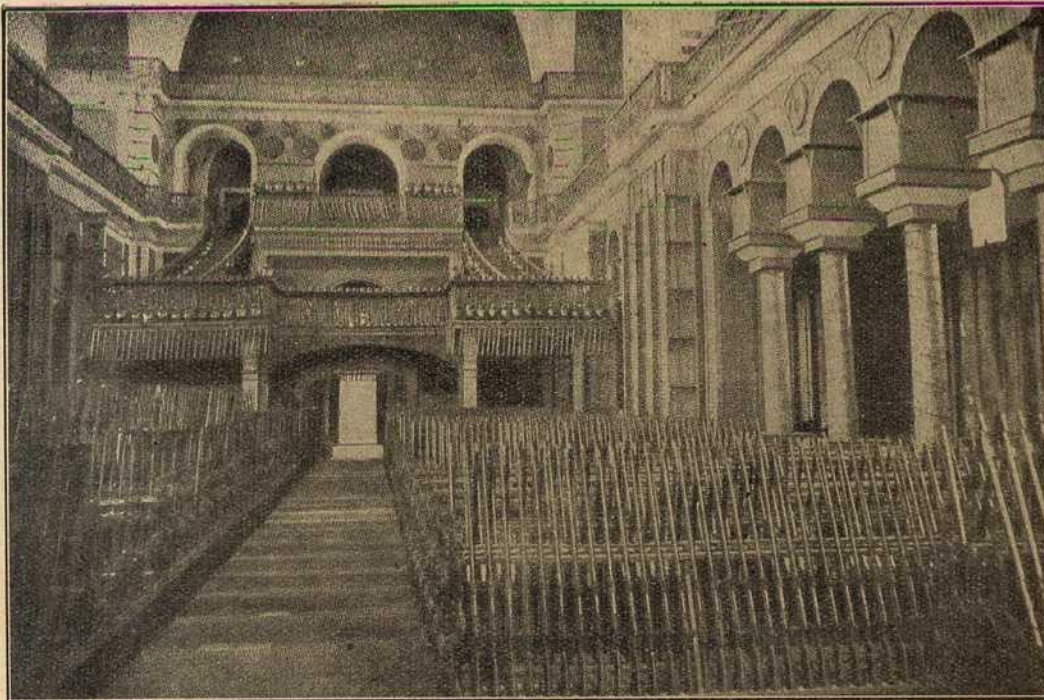
Од 1903., од оне године, када је почела српска четничка акција, у већем обиму, било је много страшних, очајних и крвавих борба. Борбе на Гуглину, Бајловцима, Великој Очи, Челопеку и другим местима, заиста су страшне, очајне и кржаве. Ну, борба на Васиљевцу, коју је имала Танкосићева чета, пре објаве рата, једна је од најстрашнијих и најкрвавијих од свих до сада.

Чета Војина имала је срећу, да прва огласи, да је куцнуо час освете Косова, она је у овоме рату прва ступила у борбу и борила се три дана и три ноћи без икакве помоћи.

Било је 2. октобра око једанаест сати у вече, када је наше одељење од 60 четника напало турску караулу Мировац.

Ово одељење при нападу подељено је на 4 мања одељења, која су предводили четири добра и мила побратима: Владо Воскар, Василије Васић, Стојан Ристић и Радул Новаковић.

— Бомба Воскарова на Миравачкој караули фрљена је прва и одјекнула је по целој Турској Царевини, објавивши им рат за коначно ослобођење свега Српства испод турскога ига. Фрљена је за тим друга, трећа и четврта и онда се отворила пушчана паљба. За непун сат опкољени са свих страна Арнаутима, морали смо да пробијемо њихове редове и да дођемо Васиљевачкој караули. Без и једне жртве, пробили смо се,

Турски оружни магацин у хришћанској цркви у Цариграду.

дошли караули, заузели шанчеве и боље позиције и тродневна борба наставила се. Целе те ноћи борили смо се не знајући, колико је непријатеља пред нама.

У јутру рано, тек што је зора цикла, војвода нас је позвао у караулу. Рекао нам је, да пред собом имамо више од хиљаду Арнаута и нешто мало регуларне војске. За тим нам је препоручено да чувамо муницију и не паљимо све док не буде пред нама сигурна мета. — Онда нас је герилски распоредио.

Целога тога дана нисмо се дизали са својих позиција, јер су непријатељи добили дупло појачање. На противној страни од мене, четници су извршили јуриш. Јуриш је био крвав и по једну и другу страну. Наши су ушли у арнаутске шанчеве и настала је сеча ножевима и бајонетима.

У сами мрак дошли смо у караулу и рањене донели. Један од тих рањених, Јован Радоваковић чија је рана била тешка и непрободна, замолио је Војводу Васића да га убије. — Васко га је тада преврио и послао на Мердаре, али не могавши од непријатеља, рањенога пренети, смештен је у једну кућу, некога доброга старца на Васиљевцу, који је сутра дан заједно са рањеним Јованом и својом сиротињом у пламену издахнуо.

Борба није престајала. Те ноћи летели смо час у шапац час на позицију, час у караулу и обратно. Арнаути су непрестано пуцали, довикивали се и урликали. Један од њих око пола ноћи довикнуо нам је:

— Ех, комитлер бре, сутра ћеш видети, што је царска пушка.

Аксо Косовац, који је сутра херојски пао, одговорио им је арнаутски, да се српски комита не боји царске пушке и да ће они тек сутра видети, ко је и шта је српски комита.

Тако је потрајало до седам часова изјутра. Сада смо опкољени са све четири стране и потпуно одсечени од наше војске и макакве помоћи.

Око пола осам почела је да дејствује из Лаба турска артиљерија на нас и нашу караулу.

Ми смо тада видели да Турци и Арнаути желе да нас живе похватају, јер топови почеше са две стране дејствовати: један топ испод карауле, из потока; који води Мердарима, а други испод самога нашега шанца, можда 50 м. даљине од нас. Први њихов топ из потока, ударио

је у шлеме и разнео је два четника. Други метаком, испод шанца ударио је у кулицу од карауле и смртно ранио опет двојицу. Пуцањ топовски, рањени и мртви наши четници и уисти мах јуриш Арнаута караули није нас збунио, него смо певали и певајући напад одбијали.

Када су наставили топовску паљбу, караула је за кратко време постала рушевином.

— „Шта ћемо сада?“ упитао је један четник.

Тада је Воскар споменуо Син-

ђелића и његово дело, па онда додао:

— „Ето бомба, ето динамита и пикрита, изљубимо се и ломимо наше брзометке и са остатком ове свете рушевине джимо се небу под облаке.“

У тај мах скочио је један омален и дежмекаст четник — Аксо Косовац и рекао: „не.“ Узео је две бомбе и полетео кроз кишу унакрсних куршума и бацио обе у непријатељски ланац. Тек, што се окренуо и полетео нама да нам рече успех својих бомба — пао је смешећи се, јер је куршум пробио његово храбро и јуначко срце.

Сада се морало на ту страну, преко масе лешева, што су их Аксине бомбе унаказиле, што пре одступати, јер су се Арнаути почели приближавати с других страна. Један по један отступали смо, падали по лешевима и за њих се крили од хиљаде арнаутских куршума. Наши су падали мртви и рањени, а ми, половина те чете, не знамо ни сами како смо прошли кроз заседе, ножеве и куршуме. Мртве су пљачкали, а рањене живе полако али страшно на тихоме жару пекли и ножима сецали.

Ми смо наше другове искрено ожалили и достојно осветили...

НА БОЈИШТУ

— Примирје —

Наша храбра војска одмара се на освојеном земљишту, по целој Старој Србији, Македонији, и код Једрена данас (2. Јануара 1913 г.) је већ 40 дана.

Официри са својим ратним другевима подофицирима и војницима одмарају се на плодовима својих славних успеха. Одмарају се, и уживају плодове свога трудног рада, кога су са највећим пожртвовањем принели на олтар својој домовини. Одмарају се на ратним лаворикама, обавијене победним венцима, и славе Бога Оца, који им је подарио крепке мишице, и велику моралну снагу, те су за 4-5, недеља сломили силну турску Македонску војску. Сломиле отпор петвековног тирана, и ослободили мученичко робље, чији су предци вековима очекивали тај срећни дан да им се скину тешки окови с врата,

Какве су благодети одмора после тешких борби, и маршовања кроз непријатељска села, и непроходне пуне планине и дубодолине, то могу да осете само ратници. Одмором се надокнађује изгубљена физичка снага, и крепи за нове напоре; јер, само ратници могу да осете све оне благодети, које им пружа примирје; и они га на свакоме кораку, не само за одмор, већ и иначе, и у младићским теревенкама искоришћују, па ма било то и са парчетом пексимита; али, и поред све те њихове велике војничке славе, и херојских победа над турском — челичном — војском, и извојеваним ослобођењем заробљених хришћанских народа; ипак, и у тим моментима, када се као Косовски осветници осећају на врхунцу својих патриотских стварних амбиција, и у духовноме уживању те велике своје славе; они се и у тој најбујнијој младићској раздраганости, осете брижни, невесели, сузе им саме низ јуначко лице клизе, јер и поред војничких веселих, и патриотских песама, сете се и својих милих изгинулих другова, са којима су се раме уз раме борили, чије су јуначке кости, посејане по целој Балканској полуострву — Старо Србијанској, Македонској и Тракијској бојишту. Сећају се и њихових јуначких војничких подвига:

Напред! Напред, другови, наша је победа!...

Јест, сећају их се, јер њихове мисли у тим тужним часовима лутају по регионима васионе, траже духовне везе са њима! И, док они тако прелиставају своје слатке успомене са изгинулим својим другевима, њихови тужни осећаји сами пуштају сузе, и олакшавају унутрашње болове, али, једновремено помишљају, и на оне тужне и жалосне часове, када ће их на повратку дома, фамилије њихових изгинулих другова срести, у повезаним првим шамијама, и питати:

— Гди су наши мили?!... Гди су њихови гробови?!...

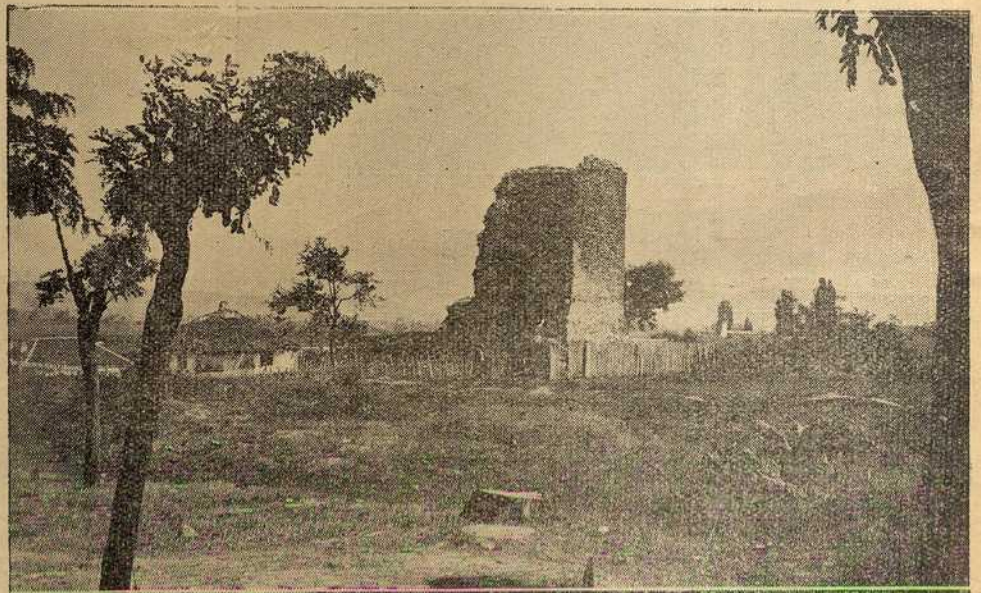
— Код ратника оваки болни осећаји долазе чешће у визији и маштама; и они им се често подају; а, из оваквих туговања прелазе у величанствену њихову слику будућности! јер, њихова имена као изгинулих бораца за домовину, биће златним словима записана у историји Косовских осветника; потомство ће их славити, и њиховим јунаштвом напајаће се; њихова имена биће урежана и на споменицима, које ће им на видним местима благодарна отаџбина подигнути, а потомство китиће их зеленим миришљавим венцима. ...

Глиша Марковић
стари ратник

Из Нове Србије

Дрвар на пазару.

Споменици наше величине: Цар Пазара кула у Крушевцу.

ЧЕТНИК.

Тамо доле, гди се облак диже,
Гди се брдо све за брдом ниже,
Гди се села по равници беле, —
Аскер бесни, моја мила селе.
Бомба пршти митраљеза јечи,
Грми пушка, прелећу картечи
Преко поља, преко дивна села,
Преко гора, преко наших јела.
Топ за топом, нек' бесно урличе,
Нек' се аскер ка нама примиче;
Нека пуца, нек' се небо лومي,
Нека сева, нек' се оре громи.
Нека село у пламену гори,
Нек' се земља од тирана ори, —
Ја ћу поћи моме милом роду,
Крв да лијем за свету слободу.
Збогом остај, моје мило лане,
Збогом села и цветне пољане,
Збогом реке и бистри извори,
За осветом моје срце гори.

Краљево Село

П. Илишевић

Отац васкреле Србије.

ИЗ НАШЕ

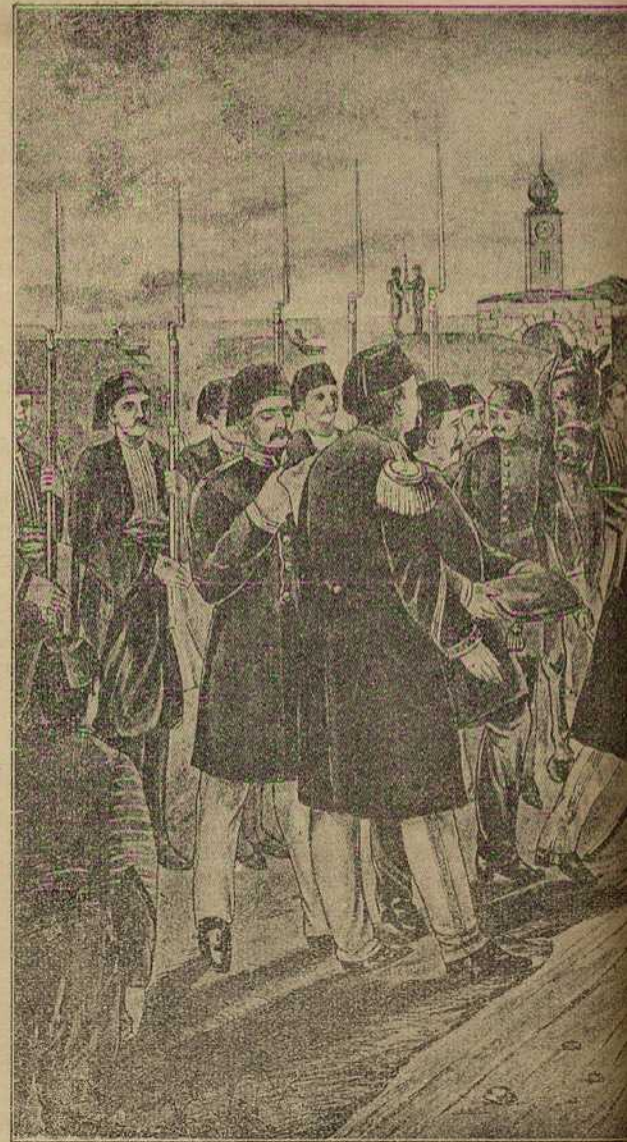

ВОЖД КАРАЂОРЂЕ

Херој Тополски, Карађорђе Бесмртни ударио је први камен темељац новој Србији, а Унуку његовом било је суђено, да Краљевину Србију прошири у границе Душанове Србије.

Вековни роб голорук, али пун љубави према слободи и пун мржње према тиранима, диже се пре једног века и руковођен умешношћу и енергијом свога Вожда створи основ данашње слободне српске краљевине и створи први предуслов за све оне велике догађаје што су се после тога низали: други устанак, предају градова, ослобођење и независност, проглас краљевства и ево сада стварање Велике Србије, која је била и идеал Вожда и његових помагача.

Слава нека је вожду Карађорђу и свима његовим савременицима, који су запалили први луч Слободе у мраку ропства, који нас је вековима притискивао.

Књаз Михаил

Из Нове Србије: Наши муслимански поданици.

Турска

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ВНЕ ПРОШЛОСТИ

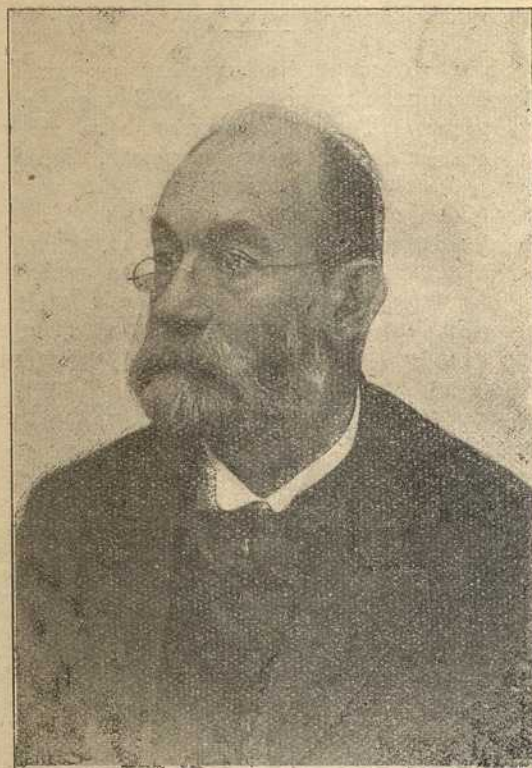

ма кључе од градова

дија у Цариграду.

Наши државници

СТОЈАН НОВАКОВИЋ

први делегат Србије при преговорима за мир у Лондону.

Старом и искусном државнику Новаковићу поверен је тежак, али пун части задатак, да интересе Србије и Српства заступа на конференцији у Лондону. И тај задатак он је извршио како се и могло очекивати од мудрог политичара и родољубивог Србина, на потпуно задовољство одговорних чинилаца и свега Српства.

Стојан Новаковић је један од најзначајнијих имена у данашњици српског народа. Први међу државницима, први међу књижевницима и научницима, он је увек био и први међу онима који су ову земљу љубили који су њој, добру њену и срећу народа посветили кроз дуг низ година своје знање и старање. Од младићских дана својих до у дубоку старост, Стојан Новаковић ево више од пет деценија је човек од имена, које је стекао неуморним и преданим радом на свима пољима народна живота.

Из Санџака: На пазару.

Сви за једног.

— Сличница о разорувању дивљих Арнаута — (3).

Када су то довршили примети војник Станко М. Лочковић да им нема друга Милосава Вучковића и извести о томе наредника Грубача замоливши га за дозволу, да изађе из куће, нађе Милосава и доведе, јер је Милосав као стражар био постављен близу те куће, али није хтео да напусти своје стражарско место ни по цену живота. Брзо као муња изашао је Станко из куће, отрчао месту где се налази Милосав, али када је стигао на неколико корака до њега, два куршума ударе Милосава и он паде мртав. Милосав је био на таквом месту да му нију могли прићи ни с једне стране, јер двојицу који су покушали да му приђу, Милосав је убио и нађени су близу њега — мртви. Видећи то Арнаут су му доскочили тме што су му пришли пре-

ко крова куће, код које је стајао и се крова гађајући у главу убили га. Станко притрчи убијеном Милосаву дохвати му пушку и почне скидати фишеклије, али и њега зрно удари у руку којом је скидао фишеклију, но он другом руком доврши скидање, и тако донесе и пушку и муницију убијеног. Даље Грубач у своме писму у кратко је изнео целу борбу у току дана, јављајући, да је још свега један лако рањен, а у исто време извештава, да су сви војници као и он решени пре да изгину, па и сами да се убију, него што би допустили да падну у руке Арнаута. Извештава да су своју одлуку потврдили заклетвом причешћујући се хлебом и вином. На крају моли, да се пошље брза помоћ додајући да Малисора има највише до 600 људи, а напомиње још и то са које стране може да се најзгодније приђе селу, као и да се по доласку трубом јави трупа уговореним знацима.

Толико је извештај главно, а доцније се тек сазнало, како су провели затворени у кули ови храбри војници скоро 30 сати. Поред нападајућег пушчаном ватром које није могла њима досадити, пошто је кућа сазидана од самог тесаног камена, а зидови дебели скоро метар, војници су морали да буду стално на опрези да Арнаут не запале кров од куће и да их све не угуше димом и ватром попале. Што је могло изгорети изгорело је, па су онда, у више мах ова пробали да запале и опседну ту кућу. Успели су чак једном да запале један хошак, али су војници пробали таваницу и ту да носили воду на таван да гаси. Колико је очајна борба била видело се по зидовима и таваницама. Поред тога требало је стално тежити жене и децу, која су од страха премрла. Старац Сава причао је да је он силазио с времена на време на други спрат и ту од туге плакао са децом, а после иде на трећи спрат и пева са војни-

цима, јер је наредник Грубач наредио, да се стално пева по која јуначка песма.

У току дана више пута позивали су Арнаут војнике на предају обећавајући им слободу, али се ови пису хтели преварити.

Другога дана, 31. октобра, у 7 сати пре подне успео је наредник Грубач да пошаље своје писмо, о коме смо говорили да је предато у Врбену командиру 2 чете. То је писмо из куће изнела мати учитеља Василија на тај начин што га је метнула испод косе. Кад је из куће изашла и пошла кроз село Арнаут је ухвати и сву претресу али ништа не нађу, па како су је као жену пустили, она брзо отрчи у село Богдево преда писмо једном младаћу и овај га је однео даље.

Када је дакле командир послате чете прочитао писмо и увидео у каквој се опасности патрола налази наредио је да чета крене што брже, те да избије на Богденску косу. Ово кретање извршено је са највећом опрезношћу

На крвавом разбојишту

Мртви леже коњи по пољани.

пошто се могло веровати да ће Арнаут посетити Богдеву косу. Више од једног и по сата требало је па да цела чета избије на косу, која је изгледала потпуно слободна, али тек што се чета прикупила одјекнуше неколико пуцања. Осматрајући свуд околу приметили су војници једну патролу арнаутску између једног крака право према месту где је чета избила. У колико је магла и киша отежавала кретање ове чете, учинила је исто толику услугу, јер ова патрола арнаутска није могла спазити долазак вој-

ске те да опседну Богдеву косу, са које се једине може успешно бранити село, у чијем је рукама овај положај постаје господар села.

Без обзира на испале неколико плотуна ове заседе командир је баш на томе месту издао заповест за даље кретање и борбу. Одвојио је половину војника и дао их воднику Којевићу да са њима крене десно али тко да постепено обиђе око крша на коме је било тих неколико Арнаута, а по том да окрене право на село Кракници без обзира на ову заседу — патролу, већ да се упусти у борбу само ако буде имао пред собом јачег противника, иначе да форсира напред. Са другом половином чете командир је кренуо лево држећи се гребена Богдеве косе. Кретање је ишло одвећ споро. Снег је био на гребену — преко колена, — није било ни стазе ни пута нити какве пргине, а ветар са кишом дувао је са Кораба право у очи и лице. Кишне капљице ударајући у чело и образе боде су као иголице и ледиле се по телу и оделу. Да би се правац одржао, јер је с времена на време наилазила и густа магла, сам командир ишао је напред и водио своје храбре војнике, који су за њим колоном по један корачали. С времена на време посматрао би командир кретање своје друге получете али је брзо услед магле изгубио из вида

није више видео све до појаве њене над селом Кракорницом. Сада је командир поред датог му задатка имао још једну бригу и мисао, како ће му проћи то друго одељење. Бојао се да не наиђе маглом на какву заседу, али се тешио тиме што је веровао у храброст и опрезност свога војника Којовића.

После замореног маршовања кроз снег, шибани ветром и кишом стигао је командир са својим одељењем до краја Богдевске косе и ту десно пред њим преко једне велике јаруге указа се село Кракорница. Маршева колона на мах је претворена у стрељачки stroj, који је постепено помицао напред док се није дошло на најзападнију тачку. Ту је командир половину својих војника кренуо тако да дођу по могућству у везу са одељењем Којовића, када се буде појавио, а са другом половином од 75 војника остао је на месту очекујући појаву друге полу чете. Како се пак иста нигде није могла спазити, то је командир тачно у 12 сати у подне наредио да трубе огласе уговорени знак. Тада је требало да наредник Грубач истакне барјак на кући гди су опседнути. Ну, или они нису чули трубу, или се барјак са те стране није видио, тек командир је и без тога познао кућу, јер је била она једина између других погорелих и то у оном делу села даље од њега. Дакле куће у којима су били Арнаути биле су ближе стрељачком строју. Зато је командир наредио отварање паљбе и то плотунске по десетинама. После неколико плотуна осула се пушчана ватра како од стране Арнаута тако и из опседнуте куће. Пошто се приметило да метци Арнаута немају успеха нити могу из њихове низине да имају поготке, то су стрелци — ова четвртина од 75 људи — продужили стојећи плотунску паљбу у куће и ограде иза којих су Арнаути у селу били. Друго одељење од 75 људи кретало се десно у поток, а затим почело излазити на вис према селу са источне стране. После борбе од једнога сата ослабила је непријатељска ватра у селу и приметило се комешање, али се спуштање у само село није смело још наредити пошто није било довољно људи, а сем тога тада је наишла тако густа магла да се једва могао препознати стрелац на 5—6 корака. Пред сам почтак ове магле једно зрно турске брзометке удари командира у ногу, пробије чизму и ногу лако повреди, али је овај енергични и храбри командир остао све до краја на свом месту. Када се магла почела с времена на време подизати, чим би се село угледало настављана је паљба, а примећено је, да се поједине групе Арнаута крећу у један поток ка планини Корабу. Магла се потпуно дигла у 2. сата и 30 минута и тада је командир, видео како се појављује друга получета у борбеном поретку над самим селом северо-источно, више једног крша. Трубач је дао знак за паљбу. Тада се тек отвори права и крвава борба са свију страна тако да су Арнаути после борбе од 2 часа били привучени да бегају из села. Са свију страна војници су журно наступили и у 4 сата по подне село је било у нашим рукама.

Прва брига свију била је да дођу до куће опседнутих, који су довикивали своје другове, и када су пришли кући излетеше мученици пред своје спасиоце. Грљењу и љубљењу не беше краја и ако су се растали тек пре два дана. А какви су изгледали наредник Грубач и његови војници? Испуњени и бледи од неспавања и умора, а сви огарављени од дима и ватре. По селу свуда видели су се трагови борбе, а још више трагови пљачкаша и паликућа. Српске куће биле су скоро све уништене и опљачкане. Наређено је одмах да се поставе страже у селу и око села, поред тога што је један део дуго остао на предњем положају, за случај да Арнаути почну понова борбу. Затим су наши војници достојно осветили поплаћене и поробљене куће наших Срба.

Патрола је, као што је већ напред речено раније имала једног погинулог и два рањена, а сем командира чете није нико рањен. Од арнаутске стране било је 54 мртвих, а било их је по казивању мештана преко 600 људи.

Погинули војник јунак Милосав Вучковић сахрањен је сутра дан 1. новембра код цркве Кракорничке, испраћен и оплакан од свију војника и сељана.

Првог новембра по подне чета са патролом вратила се у Ханове Маврово дочекана најрадосније од својих другова.

Малисори пак пошто су свој први покушај скупо платили нису више покушавали да пређу преко Кораба те да буне и пале села у Горњој Реци

Батаљон се бавио у Хановима Маврово до 17. новембра када је кренуо преко Галичника да се сва села Горње и Мале Реке предаду и положије оружје. Горња и Мала Река броји 56 села а у њима, сем Галичника живе многи најопаснији Арнаути дибарске крајине, које је Србо већ научио реду и поретку.

Наши јунаци

Мајор НИКОЛА Д. ИЛИЋ

КОМАНДАНТ ТРЕЋЕГ БАТАЉОНА 17. ПЕШАДИЈСКОГ ПУКА

Мајор Илић је одличан школски официр, који се истакао и својом писменошћу и књижевним радовима. По изгледа, да му је то била препона у каријери. Док су његови другови, много мање и стручне и опште спреме, данас пуковници, он је још мајор у пензији. Свесан да Отаџбина захтева од њега жртве он, који је у миру командовао пуком, пристао је да у рату води батаљон и свугде где се појавио са својим храбрим војницима показао је успеха, и доказао, да је у миру неправедно запостављен. Данас је његов пук под Скадром и желимо му, да се и тамо одликује као на Шемници и да се жив и здрав врати својој дечици, којем га је Бог обилато обдарио.

Земан је таки...

Један бугарски комита нападне у Скопљу једнога мухаџира и без стварна повода опали му шамар.

У близини седеси један наш војник и прилети комити, па га нападне, како сме тући мирне грађане. Бугарин се нађе у небраном грожђу и зачуђено је гледао, како је то могуће, да српски војник брави — Турчина.

И док је Бугарин ћутао, узео га је у заштиту — мухаџир.

— Немој га гонити, Србине брата, није он мене ударио.

— Како није, када је на моје очи.

— Није он! *Земан је мене ударио*, рече мухаџир пун резигнације и готов на трпљење, јер земан је њихов прошао и нов дошао.

Борба пре објаве рата

— Белешке једног учесника у борби на Лисици —

У овоме рату, који је тако лепо успео и сјајне резултате донео, четници и чете имали су важну улогу. Они су били свугде предходница војсци и свугде су они прво кавгу зачетили. Од српско-бугарско-турске до босанске тремеће четници су свуда први прешли границу и први отпочињали борбу, коју је после војска прихватила и онако славно докрајчила. Један од главних комитских сукоба са Турцима и Арнаутима био је на Лисици 5. октобра, у очи дана објаве рата. Ту на караули Лисици требала је да пређе границу једна чета од 90 одабраних младих ратника, који су с пуно одушевљења пошли у рат.

Чета се неколико дана задржала у Медвећи. За то време четнике је обучавао у бацању бомби пешадијски капетан Никодим Рацић, кога је мобилизација затекла ту као командира пограничне чете. Капетан Рацић и артиљеријски капетан Љуба Вуловић припремали су неуморно све што треба, да се у редове непријатеља унесе страх при првом сукобу.

Дан поласка на границу четници су с нестрпљењем очекивали. Опрема се по стоти пут удешавала, пушке понова чистиле, ножеви се оштрили — али све то некако нервозно. Свакоме се беше досадило онолико чекање за прелазак границе. Нестрпљење достиже врхунац кад до нас допреше потмули топовски пучњи, који се понављаху доста брзо. Нестрпљење пређе у одушевљење, кад преко телефона дође вест, да се наши другови из чете капетана Воје Танкосића већ бију код Мердара. То је било 3. октобра.

И изненада 4. октобра дојури у логор потпоручник Мића Михаиловић, стари четник, и нареди, да се на брзу руку руча и са целом опремом будемо готови за полазак. Ручак се брзо сврши и наша се чета у 11 и по часова пре подне крену пут границе. Ишло се форсираним маршем у колони двојних редова. Умор се није осећао, а песма се за песмом ређала. Четничко срце, које уме да буде свирепо када се бори за отаџбину, претвара се за време одмора у пуно топлине. Пут нас је водио преко Тулара и Медовца. Код Медовца нас затече мрак и ми у четничку низу, један за другим, на пет корака почесмо уз велики успон, који од Медовца почињаше. Поворка се беше отегла врло дугачка. Говор беше забрањен и све се наредбе шапатом пренашаху. Ишло се немо, некад лакше некад брже, са пушком у руци. С времена на време застајкивало се, да би путовања извидео, је ли све сигурно, и да би се четници одморили. Зађосмо већ у шуму и почесмо брже ићи.

Увело лишће беше већ почело да пада, са дрвећа и по земљи образоваше дебели слој, који под нашим ногама шушташе и имитираше пиркање ветра.

— Брже, лакше! командовало се према приликама. Одједном шапатом се пронесе заповест:

— Седи!

Цела чета поседа. Време нам се чињаше као вечност. Околу нас прастаре букве дизаху се високо; гране се на врху састављаху, и нама се у оном мраку чињаше као да идемо кроз неки тунел. Пушке се беху чврсто стегле, бомбе већ беху спремне.

— Напред! дође команда шапатом. Лагано на истом растојању и дижући се један за другим пођосмо даље. Густ мрак спречаваше нас да много видимо око себе. Зенице се шираху све јаче и јаче не би ли гдегод могле што сагледати — но нигде ничега. Одједном први четници избише на пропланак на чијем другом крају угледасмо ватре.

Стадосмо пред неке колибе, које у први мах не спазисмо. Стигли смо на Лисицу, дошли смо на границу! Од пропланка горе од нас, налазила се наша и турска караула, удаљене једна од друге за 10 метара.

Далоше нам вољно, и ми се распоредисмо поред ватри, знојни и мртви уморни. Никома није било до вечере, већ се сваки нашавши себи место, пружио по земљи са целом опремом, намештајући пушку међу колена, како би му била што ближа.

Никодим Рацић заједно са осталим официрима такође леже поред ватре у једној колиби.

5. октобра сви се четници рано пробуђише. Неки су још лешкарили, неки се преобуваху умили и започели из средине, четничку песму:

Спремите се, спремите четници.

Силна ће борба да буде.

Лагано прихватише песму сви, и млада четничка лица добише неки ватрен изглед.

„Извика Јован Бабушки фрљајте бомбе у кућу!“ .. продужавало се певати даље.

Никодим Рацић беше се већ умио и један граничар придржаваше му шињел, када ја са неколико другова одох на кладенац да се умијем.

Рацић се успе на караулу, а ми тек што се нагосмо над кладенцем да рукама заитимо воде и заплуснемо лице, кад затрешташе арнаутске пушке од Мути Воде, карауле источно од наше. Пуцањ се пренесе и на суседну караулу Пропраштицу, затим на Лисицу, Гуриште, Губавце — дуж целе границе. Било је пет и по јутра.

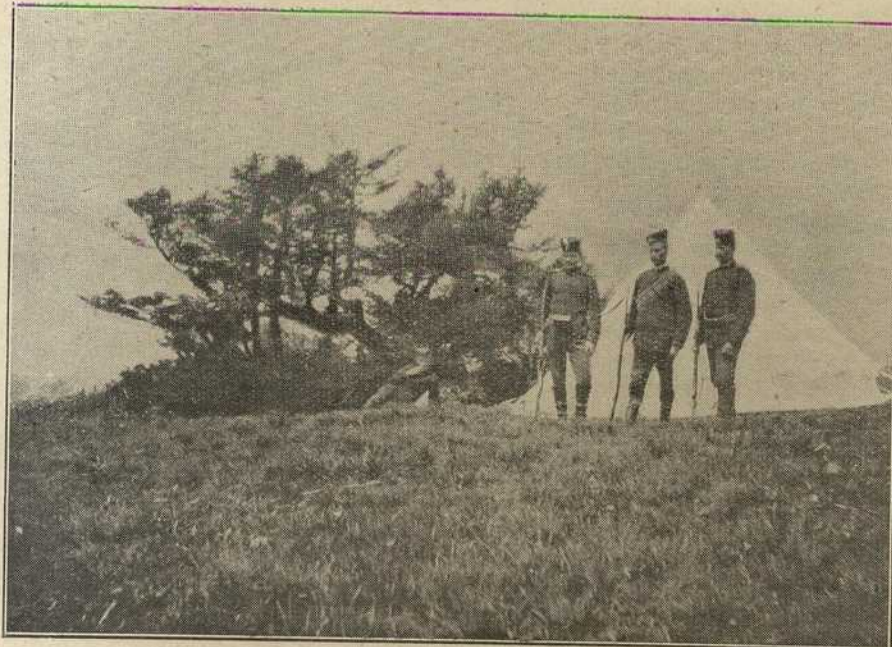
— Збор! одјекну глас капетана Дељанина. Ви овамо, ви тамо! Сваки по две бомбе, доста муниције! Напред! Храбри Дељанин изгуби се у шуми са четницима, који сачињаваху десно крило борбеног строја.

— Митраљеци! викаше поручник Радисав Николић. За ножеве, — распакуј митраљеце!

Куршуми већ и до нас у логор допиралаху, а са наше карауле мала посада од 20 људи из III позива одговараше доста брзо.

Четници из митраљеског одељења натоварише митраљске делове на своја рамена и за трен ока изнесоше на позицију. Код бунара, одмах до карауле, монтира се први митраљез, нали се вода у хладник, увуче реденик и поручник Радисав Николић сам седе као нишанџија, — али се не знађаше где је непријатељ. Од једном, на једном љувику десно од нас, на 1800 метара, појавише се црне масе.

(Наставиће се)

На Лисици: Наша погранична стража

Од Скопља до Елбасана

— Утисци једног војника другог прекобројног пука —

Наш пук, други прекобројни, из моравске летеће бригаде пуковника Стеве Миловановића добио је наредбу, да се крене у Елбасан, да тамо замени 18 пук. Из Скопља смо пошли железницом путујући кроз Велику Србију. Из Скопља смо пошли у 9 часова и прва станица била нам је Зелениково. Мало иза Зеленикова наишли смо на мост на Вардару, чију су гвоздену конструкцију са те стране Вардара, до првог стуба Турци дигли у ваздух. Но наши вредни инжињерци брзо су то поправили тако, да воз преко њега сада комотно прелази.

На левој обали Вардара, на једној коси, лежи дивно село, Башино село, из ког се Велес врло лепо види. У овом селу је чисто српски живаљ, ванредно је чисто и лепо, куће су кречене, већином плаво и црвено, ређе бело. Пројурисмо крај овог крајњег села и пађемо се у Велешкој станици.

Станица је од Велеса удаљена за читавих 2—3 а можда и више километара. После кратког задржавања, воз се крене, и упути се право ка вароши; дивна слика; на две планинске косе, лежи Велес, који оставља дивну слику, слику која очарава; а средином, долином, тече кроз сред Велеса хучни Вардар. Воз пролази Вардарском долином кроз сред Велеса. На десној обали и има нешто долине, али лева је сам крш на ком се палаци, на самим стенама варош; у сред Велеса прокопан је тунел кроз који воз пролази, а над самим тунелом подижу се велешке куће. На излазу из Велеса, са десне стране пруге, у самом кршу, види се диван манастир, који је видао од самог камена, као и једна црква и град, који се такође на самом кршу у стени налази. Са леве стране остаје Вардар, који својим жубором носи глас слободе кроз ове старе Србине крајеве. Са десне је крик и стена, да на неким местима изгледа, као да ће се сваки час срушити на воз и затрпати га. Стигосмо и у Венецијан Гроцко из ког полако кретосмо ка Криволаку, где на путу видесмо један диван гвоздени мост, за колски саобраћај, коме је средина, гвоздена конструкција, бачена у ваздух, а и са једне и са друге стране стоје још два дела потпуно читаве. Са десно стране пруге, указује се колосална, дивна равап, да око једва може допрети до планинских венаца, од којих једна засеца ову лепу равап. Ту се налази попаљено село Криволак. Дивно и велико село, које је жртва рата.

Наплазимо и на Демир Капију. Место је од пруге удаљено, да се и невиди. Све су ово пусти предели, нигде ништа није обрађивано, жалост погледати плодна поља и равни, који нису никакве користи доносили, а у себи толико богатство имали. Улазимо и у кланац Демир Капију, пролазимо кроз тунел и све долином Вар-

дара, који се једва пробија кроз стене, што се у небо диже, обавијено густом маглom. На једном месту мало проширење, које су неки искористили и подигли романтично необично, дивно селанце, коме име не могах сазнати. После прилично дуга пута, ево нас где стигосмо у порушено и напуштено место, крај саме пруге, Струмицу, село са 40—50 кућа, које су како рекох од становника напуштене, и порушене, у оним, пак, које су остале здраве станују наши војници, који су ту остављени као посада. Из Струмице стигосмо у Мировце. Чим се из села изађе са лева указују се планински ланци, са десне широка равап, која је засађена дудовима. Они се овде врло много гаје, због свилених буба. Пред самом Ђевђелијом, улази у ово поље један планински ланац, на ком се у даљини види лепо селанце. Снег пада, покрио и брда и равнице, воз се креће и приближује повој српској граници, приближује се Ђевђелији. Пред самом Ђевђелијом пукла равап и лево и десно, засађена самим дудовима. Ево нас и у станици. Са саме станице у варош води лена, широка и у недоглед дуга улица, са врло лепим грађевинама. На сред вароши издиже се једна колосална четвороспратна зграда, за коју дозволах да је режија за дуван. Ђевђелија је дивно и велико место у Вардарској долини, крај с а м е пруге.

И ако овде треба да буде наша нова граница, наш воз иде све до Гуменце, те остасмо у вагону у ком смо и били. У Гуменцу смо стигли око пола 5, и ту смо из нашег, прешли у воз оријенталског друштва, који експлоатише пругу до Солуна и од Солуна до Битоља. Одавде се ређала станица за станицом: Карасули, Аматово, Караоглу, Топсин, да на једвите јаде у 9 и четврт у вече будемо у

Из нове Србије: улица у Скопљу.

Солуну.

Са станице се одвезосмо до хотела, мало се умисмо, дотерасмо, ствари остависмо и кретосмо ка Солунскоме заливу, да видимо какав увече изгледа. Ударисмо главном улицом, у којој се куће дижу без икаквог реда једна је унутра, друга за 1, 2 па и 3 метра изашла напоље, па и цео тротоар заузела; улице велике, узане кроз који трамваји пролазе; први утисак овог је такав да изгледа као да се човек налази у каквом селу, у ком се без икаквог плана ради, подиже варош. Ударисмо кроз покривену чаршију, која је врло лепа са модерним новим зградама, да нам се на крају укаже божанствен изглед залива, и замирише ваздух на сумпор, У даљини се види хиљаде светиљки; то су на бродовима, који се у заливу налазе. После кратке шетње по кеју, решисмо да идемо на спавање, па да сутрашњи дан употребимо на разгледање вароши.

Упутисмо се чаршији, све ври као у казану, маса торбара деру се и под нос вам подносе своју робу да је купите; једва се прогурасмо кроз ову гунгулу, и изађосмо на кеј. Дивна слика: уза сам кеј маса барки које са околних острва доносе лимунове, поморанце и остало јужно воће и из којих се истоварује на сам кеј.

(Наставиће се)

Из Нове Србије.

Наши нови поданици.

ПРЕД ПРИЛИПОМ

— Душан Осмокровић —

Свану као кристал ружичаста зора,
И прамења своја пуна злата просу
На војнике српске, који понут мора
Јурише на шанце, уз стрмену косу.

Наста борба горка, крв се врела пуши,
И ваздушне сфере ломе се у тутњу,
А српски војници у својој су души
Мислили на стару, — пуну нада слутњу.

И баш тог часа сфинга једна мину
И прва полеће у куршуме вруће,
А борци добише још веће прегнуће,
Мислећи, да Марко то је на шарину.

И још један поклич, једно громко „ура“
Свак напријед крену, не марећ да страда,
И српски се барјак разви на сред града!

А кад преста битка и стиша се бура,
У српске је војске била вјера жарка:
Да је то победа Краљевића Марка!

Од Старца до Битоља.

(4)

— Дневник једног обвезника дунавске санитарске колоне. —

Пред вече се враћа одељење и наредник Михајло Миленковић, који је свратио у Куманово, овако нам прича,

Куманово је, хвала Богу, отето од Турака. Турци су после борбе безобзирце побегли оставивши за собом многе погинуле као и огромну количину муниције, топова, шатора, оружја и остале војне спреме. Где год се осврнете поред пута најлазите на великих број мртвих Турака. Чак их видите и по улицама кумановским.

У вароши права анархија. Сељаци из околине доју-

рили па из куће у кућу јуре и плачкају. Страшно и ужасно је погледати Командант места, један наш официр, обзнавио је лупањем добоша, да се плачка строго забрањује и да ће сваки ко се у плачки буде ухватио бити одмах стрљан, јер ће се, како он каже, Турци вратити својим кућама па им се штета мора платити.

Из страха од овако строге казне многи су дигли руке од плачке.

Дућани су готово сви затворени. Овде — онде по који је хришћански дућан отворен, али је и то реткоћ.

Војници наше колоне, који су после преноса рањеника тамо прошли, тако су дочекани и угошћени да су се готово сву пијани натраг вратили. Један међу њима се тек сутра дан вратио.

14. октобра.

Данас је и остатак рањеника пренет у Куманово одакле се шаљу жељезницом у Србију.

Новас их је умрло четири и сви су јутрос сахрањени поред цркве Св. Ђорђа

Време је се пролепшало, али је доста хладно.

Био сам у болница и распитао се код г. Вучетића колико је рањеника до сада било. Нисам могла тачан број дознати, али према податцима, које сам од других добио као и од лекара Санитарске колоне, број рањених код Куманова цени се преко 2000, а било их је доста и мртвих.

СРПСКИ ГУСЛАР

— пева српску славу и јунаке

Јутро је било ужасно хладно. Дрхтали смо све до 8 сах. кад је почело сунце својим топлим зрацима загревати јутарњу студен.

Одређен сам да у друштву с Миланом Поповићем одемо у Куманово те да набавимо хлебац за нашу колону. Ради преноса водимо и једног коморџију. Веома сам се обрадовао тој наредби.

Од поласка па све до половине пута ништа нисам необичног или важног видео што бих имао забележити. Од половине, пак пута има доста ствари које мислим унети у овај мој дневник а то су:

На месту где се сече сеоски пут с цариградским друмом (царском цадом) био је, како бар изгледа по силним чаурама турским, које сам тамо нашао, велики сукоб с нашом војском. Која је то била наша војска није ми познато, али изгледа да је према Турцима веома брзо напредовала и да их је страшно потукла, јер одатле па све до Куманова и друм и њиве и виногради покривени су огромним бројем турских лешева, коња, разбацаним турским оруж-

јем и муницијом. Чудим се да све то од стране наших војних старешина није покупиено или бар лешеви нису склоњени и покопани, јер неће дуго проћи па ће почети да куже ваздух и да изроде страшне болести од којих ће многи страдати.

Одмах при улазу у Куманово пада вам у очи једна велика и лепа зграда. Та зграда подигнута је на вису, а недалеко од ње леп павиљон где су некада турски официри седећи одмарали се и посматрали варош Куманово, које одатле изгледа величанствено као и све оријенталске вароши. Та је велика зграда била нека турска касарна, а данас је магацин где је наша војска склонила освојену турску муницију и војну спрему. Кажу да су наши ту затекли по одласку Турака преко 50.000 шивела.

Идемо даље. Лево и десно разапети велики, округли турски шатори а поред њих силно оружје и муниција сваке врсте, разбацано у највећем нeredу. Сироти Турци нису имали кад да их понесу, него су безобзирце побегли да само своје главе спасу, ако је могуће.

Недалеко одатле налази се нека велика турска кућа сазидана у огромноме врту, а опкољена јаким и високим

зидовима. Ту је још на 4 дана раније станао неки турски селција од кога су многи Срби заплакали и осетили сву горчину турскога ропства. Његова је кућа данас у пламену, а за који дан биће само згариште.

У вароши ври. Где год се окренете српска војска. Ту су коморције, које су овамо дошле да своју војску храном снабду, која им из Србије долази. Ту су пољске болнице препуне рањеника. Ту пролазе сви родови оружја одакле се упућују на бојиште.

Прођем једном улицом да купим неке ствари, кад тамо све препуно наше војске. Не може се ући у радњу. Морао сам чекати читав сахат, док сам био у могућности да купим оно зарад чега сам и дошао. Тек што извадих из цена неколико динара да платим, кад у непосредној близини тресну плотун пушака, затим још један па и трећи. Потрчах на улицу кад преда ме језовит привор. Једном коњанику везали очи и на сред пијаце, на очиглед целога света стрељају га.

Зашто га стрељате, упитах?

Пљачкао је и ако је пљачка смрћу забрањена, рекосе ми неколико војника, који су мало пре чули кад је пресуда прочитана.

Пробавио сам неколико часова у вароши па се вратисмо у место нашег логоровања у Ст. Нагоричане, где морадосмо нашим људима све испричати што смо видели и чули.

16 и 17. октобра.

Данас нам је прошао дан без икакве интересантно-

сти. Рањеника нема. Дунавска дивизија има одмор па и ми као њен саставни део ништа нисмо делали.

Послали смо дивизији дневне извештаје и на томе нам је прошао дан.

18. октобра.

У 5 часова у јутру кренула се колона преко Градишта и Овчег Поља за Св. Николу.

Пут је до зла Бога рђав. Преврнуло се и поломило више кола. Најтеже је било прелазити преко реке Пчиње, која је јако набујала и разлила се. Војници су гавили воду до више кукова и гурали кола. Изгледа да и овуда као и свуда где смо сад пролазили није било пута него их је артиљерија и комора својим колима правила.

Путујемо гребеном планина. Поред пута наилазимо на силне заоставштине Турака, као: шатора, муниције, муницијоних кара, а по разбацавим државним актима, снабдевеним штампбиљма, и печатима види се да је за време бегства код њих владала ужасна паника. Наилазимо и многе турске лешеве.

Баш на самом Овчем Пољу командир нареди одмор.

Коње испрего смо и нахранисмо и после одмора од једног сахата крену смо грдном мукком напред.

Стање је у колони врло добро, а здравље и расположење још боље. Докан, по мраку стигосмо у Св. Николу или како га Турци зову: Клисели.

19. дец.

Св. Никола је мало место, до 5000 становника. Има лепу велику цркву и једну цамију. Варош је насељена нашим живљем и Турцима. У предњем делу станују хришћани, а у задњем пот-

На крвавом разбојишту.

пуно одвојеном делу станују Турци. Хришћанска је варош неуређена али доста лепа и чиста, а турска је ужасно прљава и ружна. Тамо нема никаквих улица ни реда. Куће су разбацане на све стране. Калдрме нигде нема, а осветљење је улица непознато.

Одем с командантом г. Мирковићем, да разгледамо те интересантне куће о којима се код нас толико тајанствености прича и пише. Кад тамо оно запрепашћење. Мурдарлук до крајњих граница и прљавштина по свима одељењима као на ђубришту. Ништа, ама баш ништа нема лепог ту. Улазимо у авлију. Она је где пространа а где мала, ограђена високим зидовима и засађена најобичнијим цвећем без икаквог укуса. Зидови свуда облеђени сточном балегом коју Турци у оскудици дрва употребљују за гориво. Кад се у кућу улази, обично се прво ступа у кујну, која нас јако потсећа на куће наших сељака. Затим се иде лево и десно у спаваће собе ниске и мрачне. Из ових се спуштају неке степенице које везују собе с шталама и амбарима, а од спаваће собе на десно кроз једна врата улази се у некакво одељење, с једном вртом балкона.

(Наставиће се.)

Косовски осветници.

Босанско-херцеговачке војводе из устанка 1875.

Какав је српски војник

Љубав према оружју

Српски војник необично љуби своје оружје, оно му је у рату и отац и мајка. Велики део успеха долази и од неограниченог поверења, што га српски пешак има у своју брзометку, а тобџије у свој топ. Чести су призори били, да после успешне борбе војници прилећу то ловима и — љубе их, јер не знају на који би други начин исказали своју љубав према њима. На бојном пољу налазили су мртве, који су тако чврсто стегли своју пушку, да је нису лако могли из укочене руке да одузму. Маса рањених носила је собом пушке и нису је хтели предавати ни на превијалишту, но су онако болни сву своју ратну опрему носили собом у болницу, да је њихово код њих. У пушци српски војник гледа највренијег друга, који га неће изневерити када дође стани — пани...

Љубав српског војника према пушци врло се лепо огледа у једној песмици каплара прве чете, 3. батаљона, 7. пука Живорада Ј. Лазића, који у једној својој песми, што ју је свевао у болници, између осталог вели:

Код болнице ја сам пушку пред'о,
Задуго сам у њу нешто глед'о,
Жао ми је моје пушке шарке,
Ко и оне моје миле мајке.
Кад болничар пушку ми одузе,
Мени, браћо, ударише сузе,
Јер, Бог да живи Господара Краља,
И Цариград освајати ваља.

Војник, који љуби пушку к'о мајку мора ићи из победе у победу.